

sophi, qui docuerunt, animam humanam non esse a corpore distinctam, utpote corpus subtilissimum, in explicanda nostra cognitione, ad empirismum vel materialisticum vel sensitivum se contulerunt, uti Democritus, Empedocles, Heraclitus, Cratylus, alique, qui docuerunt, intellectum esse quemdam sensum, et intellectuales conceptus non differre a sensibus perceptionibus; et sic scientiam omnem radicibus sustulerunt, hominemque animantium brutorum similem arbitrati sunt (1).

Ex opposito Platonici, qui magistri sui dogmata amplexati docuerunt, hominem non esse substantiam compositam ex anima et corpore, sed potius esse animam utentem corpore, cognitionem nostram explicaverunt omnino independentem a causis extrinsecis, nempe a rebus materialibus et extra nos existentibus. Sic ad diversa et multiplicia Rationalistarum systemata concinnanda progressi sunt, sublata omni obiectiva veritate cognitionis nostrae, quae, iuxta Platonis placita, non res sed ideas rerum percipit.

Iam vero diversa haec veterum philosophorum placita a veritate utrinque aberrantia, quae ab Aristotele primum, et subinde a Doctoribus Scholasticis inviecte et luculenter refutata fuerant, a recentibus philosophiae cartesianae sectatoribus iterum et pene iisdem verbis revocata sunt. Siquidem negata a Cartesio substantiali unione inter animam intellectivam et corpus, Cartesiani in duas sectas divisi sunt. Quidam enim illud Cartesii magistri sui: *Cogito, ergo sum*, revocantes ad sensum, omnem nostram cognitionem intellectivam per sensationem explicarunt, et sic in castris vel Sensistarum vel Materialistarum stipendia mereri aggressi sunt. Alii ex adverso iisdem Cartesii erroribus imbuti circa unionem animae cum corpore, ut a sensismo se expedirent, illud Cartesii: *Cogito, ergo sum*, de intellectiva perceptione interpretantes, statuerunt, essentiam animae in cogitatione esse rependam, et consequenter vel omnem vel aliquam scientiam in anima ingenitam et ab ipsa natura in ea consignatam professi sunt. Haec Cartesianorum doctrina ad severas dialecticae leges evoluta, eo a quibusdam perducta fuit, ut docerent, subiectum et obiectum cognitionis esse unam eandemque rem, atque ita in pantheismum vel subiectivum Fichtii vel obiectivum Schellingii prolapsi sunt.

Quam ad rem Cartesiani postquam animam intellectivam separaverunt secundum esse a corpore, de propria et specifica operatione hominis, nempe de intellectione decernentes, divisi sunt in duas sectas, nempe Sensistarum et Rationalistarum, qui per duas diversas vias ad eundem terminum, nempe ad totalem subversionem nostrae cognitionis intellectivae perveniunt, male confundentes intellectum cum sensu. Unde quidam tum intellectui tum sensui organum attribunt; quidam ex adverso tum intellectum tum sensum ab organo separatum

(1) Cf. ARIST. *Metaph.* lib. IV, text. 22, et S. THOM. 1 p. q. 84, a. 1.

profiterentur; utriusque tandem verae philosophiae cladem perniciemque afferent, et per falsas cognitionis intellectivae explicationes ad absolutum scepticismum, idest ad negationem omnis scientiae et veritatis progrediuntur.

ARTICULUS II.

DE PLACITIS EMPIRICORUM CIRCA ORTUM INTELLECTIONIS NOSTRAE.

QUID EMPIRICI? Empirici vocantur philosophi illi, qui docent, omnem nostram cognitionem ex sensibus esse derivandam, ideoque sensum cum intellectu confundunt. Hi vero in duas classes disperitiuntur; nam quidam eorum animam cum corpore unum idemque esse asserunt; alii contra animam a corpore distinctam ponunt. Quocirca empirismus duplex est, nempe materialisticus et sensitivus.

Empirismus materialisticus. Hoc systema propugnatum fuit ab omnibus veteribus Materialistis, qui animam esse corpus professi sunt, uti Empedocles, Democritus, Leucippus, Epicurus, Aristoxenus, alique (1). Dupliciter veteres in natura animae assignanda peccaverunt, uti testis est Aristoteles. Quidam enim cum Democrito docuerunt, animam per se moveri, ideoque esse corpus. Alii contra ex eo quod anima cognoscit corpora, opinati sunt cum Empedocle, animam esse compositam ex quatuor elementis, quia simile simili cognoscitur (2). His veterum erroribus finitima sunt recentiorum Materialistarum deliria, quorum familiam ducit Hobbesius. Recentes quippe non secus ac veteres animam revocant ad corpus, vel ad physicas chemicasque corporis vires, vel ad harmoniam partiumque temperamentum, uti Tolland, La-Mettrie, Tyndall, Moleschott. Posita animae materialitate, ad explicandam eius cognitionem veteres cum Democrito rati sunt, ex corporibus iugiter divelli superficies quasdam tenuissimas, seu idola, quae per interpositum aërem traiecta percellerent sensus et ad cognitionem determinarent. In his deliramentis profligandis non est cur immoremur, sed potius in medium iterum proferemus verba S. Augustini, qui postquam acute et festive has insanias insectatus sit, suam refutationem concludit inquis: « Sed iam pudet me ista refellere, cum eos non puduerit ista sentire. Cum vero ausi sint etiam defendere, non iam eorum, sed ipsius generis humani me pudet, cuius aures haec ferre potuerunt » (3).

(1) Cf. ARIST. *De Anima*, lib. I; cf. etiam CIC. *Quaest. Tuscul.* lib. I, cap. IX et X.

(2) Cf. ARIST. loc. cit.

(3) *Epist.* 118, cap. 4, n. 31.

Empirismus sensistivus. Lockius. Sensismus apud recentes Lockium sibi vindicat auctorem, licet a Condillachio ad perfectiorem formam perductus sit, et sine ulla verborum ambage propugnatus. Siquidem Joannes Lockius omnem nostram cognitionem ex duobus fontibus esse deprecendam arbitratu est, videlicet ex sensatione et reflexione. Per sensationem docet, a nobis obtineri ideas simplices, quas cum obiecto, idest cum corporum proprietatibus male permiscet; per reflexionem vero censet, animum illas ideas scrutari, recognoscere, et ideas compositas efficere. Ideas simplices ad paucas revocat, quas in duas classes distribuit, quarum quaedam repraesentant primarias corporum proprietates, idest soliditatem, extensionem, formam, et motum; aliae vero repraesentant secundarias, uti colorem, saporem, frigus, calorem. Primas docet esse similes qualitibus primariis, secundas censet esse qualitibus secundariis dissimiles; quia in corporibus vera est soliditas, extensio, forma, motus; sed color, sapor, frigus et calor in illis revera non sunt. Huiusmodi ideae simplices, licet numero paucissimae, quando per reflexionem comparantur et coniunguntur, varias efficiunt compositiones iuxta innumeratas combinationes, et sic ex his ideis per reflexionem compositis efflorescit totum humanae scientiae aedificium (1).

Condillachius. Doctrinam Lockii ad sensismum ducentem enucleatus proposuit Condillachius, qui disertis verbis omnes cognitiones revocavit ad puram simplicemque sensationem. Cum enim reflexione animus non contueatur, nisi id quod actu directo ab eo cognitum sit, licet clarius explicatusque id cognoscatur; consequitur, cognitionem reflexam a directa non differre secundum speciem, ideoque reflexionem ad sensationem revocari. Quare Condillachius docuit, operationes intellectivas non aliud praebere nisi sensationem transformatam. Intellectus quippe ad sex operationes se porrigit, nempe ad attentionem, comparationem, iudicium, reflexionem, imaginationem, ratiocinium. Cum autem hae operationes versentur circa obiectum, quod a nobis sentitum fuit, iure inferitur, omnes has operationes non esse nisi quamdam evolutionem primaevae sensationis. Ut haec commenta, aliaque his affinia explodamus, sequentem statuimus propositionem.

PROPOSITIO.

Doctrina Sensistarum est omnino impar et inepta ad explicandam originem nostrarum idearum.

Prob. prop. Arg. 1.um Licet propositio probari possit omnibus argumentis, quibus demonstravimus, intellectum esse facultatem spiri-

(1) Cf. LOCKIUM, *Saggio sull'umano intendimento*, lib. II, Delle idee.

tualem, et scientiam non esse de iis, quae sensu percipiuntur (1); nihilominus eam sic directe efficimus. Ideae intellectuales repraesentant aliquid immutabile, necessarium, absolutum a tempore et loco. Atqui quicquid cognoscitur per sensum est mutabile, contingens, alligatum tempori et loco. Ergo ideae nostrae non possunt ducere originem a sensatione, iuxta placita Empiristarum.

Arg. 2.um Intellectus noster percipit essentias seu rerum quidditates universales, cum eius obiectum sit quod quid erat esse. Atqui sensiles perceptiones non attingunt, nisi concretas corporum qualitates et singularia obiecta. Ergo sensatio non potest explicare originem idearum. Prolatum argumentum est tantae efficaciae ac virtutis, ut ab eo permotus Heraclitus negaverit, dari scientiam in humano intellectu. Siquidem ipse omnem cognitionem reducebat ad sensata, et probe intelligebat, scientiam, quae est de necessariis et immobilibus, non posse explicari per sensationem.

Arg. 3.um deducitur ex absurditatibus, quas congressere Empirici in proprio systemate concinnando. Et primo quidem Lockius ideam cum obiecto cognito confundit, quae aequivocatio omnem philosophiam penitus subvertit; ait enim nos cognoscere ideam soliditatis, extensionis, figurae, coloris, saporis; quod de cognitione directa est omnino absurde dictum. Deinde affirmat, ideis qualitatum secundariorum non respondere aliquid simile in corporibus; quod est destruere iudicium sensus, et castra coniungere cum Scepticis. Demum Lockius contendens, unicum fontem idearum esse sensationem et reflexionem, pervertit ac deformat principales notiones, quibus innititur scientia humana; affirmat enim, nos per substantiam concipere complexionem qualitatum per sensum cognitarum; infinitum efflorescere ex finitorum additamentis; notionem causae efformari ex eo quod unum alteri succedat, et post alterum oriarum. Haec quae falsissima sunt, clare ostendunt, Lockium funditus labefactasse tres praecipuas notiones, nempe notionem substantiae, infiniti, et causae.

Nec minus absurda est doctrina empirica, prout a Condillachio proponitur, qui omnes intellectivas operationes ad sensationem transformatam revocat. Etenim, ut alia posthabeamus, iudicium certe et ratiocinium, operationem sensus in immensum transcendunt, cum iudicium haberi nequeat sine aliqua idea generali, et ratiocinium sit impossibile sine aliqua generali praemissa. Iam vero sensus universalis nullo pacto apprehendere potest.

(1) Cf. S. THOM. *De Anima*, lib. III, lect. 7, et *Poster. Analyt.* lib. I, lect. 42.

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

Oppon. 1.º Id quod primo cognoscitur a nobis, est obiectum sensibile. Atqui si primum quod cognoscimus est obiectum sensibile, origo nostrarum idearum reducitur ad sensationem. Ergo stat doctrina Empiristarum.

Resp. Dist. mai. Quod primo a nobis cognoscitur per sensum, est obiectum sensibile, *Conc.* Quod primo cognoscitur per intellectum, est obiectum sensibile, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Solutio patet ex dictis de primo et directo obiecto intellectus nostri, et de cognitione singularis corporei. Cum enim in homine sit duplex facultas cognoscitiva, nempe sensus et intellectus, verum est a nobis primo cognosci per sensum obiectum sensibile, seu singulare corporeum; falsum autem est, hoc idem obiectum primo cognosci per intellectum. Siquidem obiectum proprium et proportionatum intellectus est quidditas rei materialis abstracta a principiis individuandibus, ideoque universalis, quae intellectui non potest exhiberi a simplici sensatione. Et signum est, quod intellectus per quidditates rerum materialium immaterialiter cognitae ascendit ad res spirituales aliquo modo cognoscendas; quod fieri non posset, si intellectio revocaretur ad sensationem transformatam.

Oppon. 2.º Intellectus noster accipit cognitionem suam a sensu. Atqui quod accipitur a sensu, non est nisi res sensata. Ergo.

Resp. Dist. mai. Intellectus noster accipit cognitionem a sensu, tamquam a causa materiali et instrumentali, *Conc.* Tamquam a causa formali et principali, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Solutio difficultatis clarius apparebit, quando assignabimus causas adaequatas, quae determinant intellectum nostrum ad intelligendum, seu causas productivas nostrarum idearum. Res ergo materiales repraesentatae per sensum et phantasiam utique concurrunt ad producendas nostras ideas, sed concurrunt ut causae instrumentales et materiales. Quare causa principalis ex alio fonte repetenda est, qui pertineat ad ordinem intelligibilitatis. Cum autem effectus assimiletur causae principali, rite consequitur, intellectionem nostram transcendere ordinem cognitionis sensitivae, licet intellectus vere accipiat cognitionem a sensibus (1).

Oppon. 3.º Quando intelligimus, defatigatur cerebrum. Atqui si ideae nostrae transcenderent ordinem sensationis, et intellectio fieret sine organo, cerebrum non defatigaretur. Ergo intellectio reducitur ad sensationem.

(1) De causa adaequata nostrae cognitionis intellectivae, cf. S. THOM. QQ. DD. De ver. q. 10, a. 6.

Resp. Dist. mai. Quando intelligimus, cerebrum defatigatur per se, idest ratione intellectionis, *Neg.* Defatigatur per accidens, idest ratione phantasmatum, quae intellectionem comitantur, *Conc. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Cum in praesenti statu unionis animae cum corpore intellectus nihil intelligere queat sine phantasmate, ad intellectionem habendam requiritur operatio facultatis sensitivae, quae est affixa organo. Haec operatio, quae fieri nequit sine intrinseco concursu organi, in causa est, cur defatigatur organum. Hinc defatigatio sequitur per accidens operationem intellectus, et sequitur per se operationem sensitivae partis, ad quam necessaria est immutatio organi. Audi S. Thomam: « Si in intelligendo, fatigatur corpus, hoc est per accidens, in quantum intellectus indiget operatione virium sensitivarum, per quas ei phantasmata praeparantur » (1).

Oppon. 4.º Nihil est in intellectu, quod prius non fuerit in sensu. Atqui si res intellecta debuit prius esse in cognitione sensitiva, intellectio reducitur ad sensationem transformatam. Ergo origo idearum repetenda est a sensu.

Resp. Dist. mai. Nihil est in intellectu, quod prius non fuerit in sensu eodem modo, *Neg.* Diverso modo, *Subdist.* Quod non fuerit in sensu vel per se vel per suum simile, *Conc.* Semper per se, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Cum intellectus noster creatus fuerit in pura potentia ad veritatem cognoscendam, comparatur ab Aristotele tabulae rasae, in qua nihil est scriptum. Nihilominus haec potentia intellectus relate ad proprium intelligibile, quod ipsi praebet per sensum, non est mere passiva; nam facultas spiritualis et ad ordinem intellectivum pertinens non potest immutari a re corporea et sensibili. Quare intellectus relate ad obiectum apprehensum per sensum se habet in duplici differentia, nimirum ut actus ad potentiam, et ut potentia ad actum. Hinc res sensata antequam imprimat in intellectum, debet immutari a virtute activa eiusdem intellectus; et sic intellectus, intelligendo res materiales habitas per sensum, eas multo perfectius cognoscit, quam sensus, nempe penetrando intimas rerum essentias, et per has essentias immaterialiter cognitae pervenit etiam ad res spirituales cognoscendas, ad quas nullo modo elevatur sensus. Sic, si id quod est in intellectu, est quidditas universalis rei materialis, hoc obiectum fuit materialiter in sensu praebente intellectui materiam cognitionis; si autem id quod est in intellectu est res spiritualis, tunc hoc obiectum dici potest, fuisse materialiter in sensu, non per se, cum res spiritualis non possit cognosci a sensu, sed per suum simile, nempe per essentiam rei materialis, per quam intellectus manuatur ad res

(1) 1 p. q. 75, a. 3 ad 2.

spirituales aequaliter cognoscendas, propter similitudinem, quae inter utrasque intercedit.

Oppon. 5.º Si cognitio intellectiva ulterius se extenderet ac cognitio sensitiva, tunc res esset diversimode in intellectu et in sensu. Atqui hoc dici nequit, quia alterutra cognitio esset falsa. Ergo intellectio reducitur ad sensum.

Resp. Dist. mai. Esset diversimode, si diversitas refertur ad facultates cognoscentes, *Conc.* Si refertur ad rem cognitam, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Solutio patet ex iis quae diximus in Logica de cognitione quidditatis universalis, quae est proprium obiectum intellectus. Quare una eademque res et intelligitur et sentitur, sed est diversimode in intellectu et in sensu, quia diversa et profector est assimilatio quae habetur in intellectu, quam assimilatio quae viget in sensu. Hinc intellectus cognoscit in re id quod non cognoscitur a sensu.

ARTICULUS III.

DE IDEIS INNATIS (1).

DOCTRINA PLATONIS ET AVICENNAE. Materialistae ac Sensistae confundentes intellectum cum sensu, putaverunt, res materiales eodem modo esse in intellectu, ac sunt in seipsis, atque ita docuerunt, obiectum intellectus nostri esse aliquid materiale, et in perpetuo fluxu positum. Contra Plato ut intellectum a sensu discerneret, in sententiam e regione oppositam concessit, et ex eo quod res sunt in nostro intellectu immaterialiter et immutabiliter, conclusit, eas eodem modo subsistere in seipsis extra intellectum. Rem sic notavit Aquinas: « Plato quia perspexit, intellectualem animam immaterialem esse et immaterialiter cognoscere, posuit, formas rerum cognitarum immaterialiter subsistere » (2). Qua de re Plato admisit, formam seu ideam hominis et equi, quam vocabat *per se hominem*, et *per se equum*, extra materiam subsistere; et has formas separatas participari ab anima et a materia corporali; ab anima ad cognoscendum, a materia ad essendum; ita ut, sicuti materia participando ideam lapidis fit lapis, sic intellectus participando ideam lapidis cognoscat lapidem (3). Anima ergo, iuxta Platonem, ab initio suae existentiae habuit species et cognitionem illarum, sed postea in poenam alicuius delicti in corpus tamquam in custodiam detrusa omnis antehabita scientiae oblita fuit,

(1) De hac re cf. S. THOM. 1 p. q. 84, a. 3 et 4, et loc. ibi cit.

(2) 1 p. q. 84, a. 3 et 4.

(3) Cf. S. THOM. loc. cit. a. 4.

et species illas tot tantarumque rerum insitas et in se consignatas, cum in corpus intraret, consepultas ac consopitas servavit. Verum decursu temporis per res sensibus perceptas admonita atque excitata, obliteratae scientiae recordatur, atque ita declarat, se non tunc illa discere, sed reminiscendo recognoscere, quae cognitio attulit, ex quo effici vult, ut discere nihil aliud sit nisi recordari, sicque tantarum rerum cognitionis admiratio tollitur. Non ea plane vidit animus, cum repente in tam insolitum, tamque perturbatum domicilium immigravit; sed cum se collegit atque recreavit, tunc reminiscendo illa agnovit (1).

Recentes idearum innatarum assertores. Inter recentes non defuerunt, qui Platonis doctrinam de ideis ingenis iterum in lucem proferre conati sunt, licet diversa ratione diversaque via. Siquidem admittunt cum Platone primitivam quandam cognitionem in anima nostra ex ipsa natura inditam; verum Platonis commenticiam sententiam de animarum praesistentia, et de immigratione in corpora reiciunt tamquam poetarum somnium ac fabellam, et suam de ideis innatis sententiam diversimode proponunt.

Cartesius, et generatim Cartesiani affirmantes, animae essentiam in ipsa cogitatione esse reponendam, asserunt, animam ab ipso suae creationis exordio quibusdam ideis fuisse instructam. Inter has principem locum sibi vindicat idea Dei, quae cum per rerum visibilibus cognitionem acquiri nequeat, necessario debuit ab ipso Deo in anima insculpi. Ultra tamen concedunt, quodammodo ideas, quae repraesentant res sensibus obnoxias, posse a nobis acquiri; atque ita trifariam partiuntur ideas omnes, nimirum in adventitias, factitias et innatas (2).

Leibnitius. Cartesii doctrinae de ideis innatis proxime accedit Leibnitii opinio. Is enim ratus animae facultates intellectuales non esse ab eius essentia distinctas, docuit, repugnare eas existere denuatas ab omni actu cognoscendi; converterentur enim in meram mentis abstractionem. Quare in anima humana admisit ingenitam quandam ac confusam cognitionem, in qua continentur omnes ideae ac cognitiones, ad quas subinde se porriget, cum per sensata eius vires sensitivae percelluntur. Unde essentia animae, iuxta Leibnitium, considerari potest ut indistincta imago seu *schemata* omnium rerum mundanarum, quod per animae activitatem evolvitur, quando corpora immutant sensus; et sic fit clara et distincta cognitio.

Rosminius. Inter idearum innatarum assertores adnumerandus est Rosminius, qui universalissimam ideam entis docuit, esse menti nostrae

(1) Cf. CIC. *Quaest. Tuscul.* lib. I, cap. XXIV; cf. etiam ARIST. *Metaph.* lib. VII, text. 44 usque ad 58, ubi doctrinam Platonis de ideis in se subsistentibus refellit.

(2) Cf. CARTES. *medit.* III, cap. VII.